पञ्चदीर्घ त्रि॰ पञ्चसु अवयवेषु दीर्घः। "बाहू नेत्रद्वयं कुक्षिर्द्वे तु नासे तथैव च। स्थनयोरन्तरञ्चैव पञ्चदीर्घः प्रशस्यते" स्मृत्युक्तेषु पञ्चदीर्घत्वप्रशस्तलक्षणयुक्ते पुरुषे

पञ्चदेवता स्त्री संज्ञात्वात् कर्म॰। आदित्यं गणनाथं च देवीं रुद्रं च केशवम्। पञ्चदैवतमित्युक्तं सर्वकर्मसु पूजयेत्" इत्युक्तेषु पञ्चसु देवेषु। केचिदेषाद्विनायकादित्वमिच्छन्ति स्मार्त्तास्तु आदित्यादित्वं मन्यन्ते इति भेदः।

पञ्चन् त्रि॰ पचि–कनिन्। १पञ्चसंख्यायां २तत्संख्यायुक्ते च पञ्चसंख्यायुक्ताश्च कतिचित् पदार्था एकादिशब्दे १५०६ पृ॰ दर्शिताः। पञ्चकशब्दे दृश्यम्।

पञ्चनख पुंस्त्री॰पञ्च नखा यस्य। १गजे २कूर्मे च हेमच॰। ३व्याघ्रे राजनि॰। ४शशकादिषु च "शशकः शल्लकी गोधा खड्गी कूर्मश्च पञ्चमः" भक्ष्यपञ्चनखोक्तौ स्मृतिः "श्वाविधं शल्लकं गोधां खड्गिकूर्मशशांस्तथा। भक्ष्यान् पञ्चनखेष्वाहुः" मनुः।

पञ्चनद पु॰ पञ्च नद्यः सन्त्यत्र अच्। (पञ्जाब) प्रसिद्धे १देशभेदे। स च देशः अपरस्यां दिशि कूर्मविभागशब्दे २१८८पृ॰ विवृतिः। "वितस्तिश्चन्द्रभागा च विपाशेरावती तथा। शतद्रुश्चेति विज्ञेयाः पञ्च नद्यः शुभावहाः"। सोऽभिजनोऽस्य तस्य राजा वा अण्। पाञ्चनद पित्रादिक्रमेण तद्वासिनि तन्नृपे च बहुषु अणो लुक्। भा॰आ॰ ७अ॰। पञ्चानां नदीनां समाहारः। "नदीभिश्च" अव्य॰अच्समा॰। २पञ्चनदीसमाहारे तच्च काशीस्थनदीपञ्चकरूपं तीर्थं "किरणाधूतपापे च तस्मिन् धर्मनदे शुभे। स्रवन्त्यौ पापसंहर्त्र्यौ वाराणस्यां शुभद्रवे। ततो भागीरथी प्राप्ता तेन दैलीपिना सह। भागीरथी समायाता यमुना च सरस्वती। किरणा धूतपापा च पुण्यतीर्थे सरस्वती। गङ्गा च यमुना चैव पञ्च नद्यः प्रकीर्त्तिताः। अतः पञ्चनदं नाम तीर्थं त्रैलोक्यविश्रुतम्" काशीख॰५९अ॰।

पञ्चनिम्ब न॰ "पञ्चनिम्बन्तु तत्पुष्पमूलवल्कफलच्छदैरिति" शब्दच॰ उक्ते निम्बस्य पुष्पादिपञ्चके। [शब्दरत्ना॰।

पञ्चनी स्त्री पचि–ल्युट्। शारिशृङ्खलायाम् (पाशारछक)

पञ्चपक्षिन् पु॰ शिवोक्ते पक्षिपञ्चकाधिकारेण प्रश्नादिज्ञानार्थे शाकुनशास्त्रभेदे "अक्षरं पक्षिभूतञ्च दिगदैवतदिनानि च। कालं वर्णं बलं मित्रं धातुलिङ्गादिकं क्रमात्। प्रश्नादिजातिवर्णञ्च देहसङ्कल्पनादिभिः। चिन्तितान्यपि सर्वाणि वक्ष्यन्ते वर्णकैः क्रमात्। शकुनस्य क्रमागत्या द्यूते युद्धे जयादिषु। आरूढप्रश्नलग्नेभ्यः प्रथमाक्षरतोऽपि वा। अकारादिस्वराणाञ्च पञ्चानाञ्च विचारयेत्। अस्य नामाक्षरस्यादौ स्वरारूढं समुत्सृजेत्। प्रच्छकस्य वचः श्रुत्वा ग्राह्योवर्णः स्वरस्तथा। स्वरेण कल्पयेद्वारं वारात् पक्षी प्रजायते। पक्षिणो जायते वाक्यं वाक्याच्च फलसम्भवः। अकाराद्या ओकारान्ताः स्वराः पञ्च प्रकीर्त्तिताः। भुक्त्यर्थं कल्पयेद्रूपं स्वरास्ते पक्षिरूपिणः। अकारः श्येन आख्यात इकारः पिङ्गलस्तथा। उकारो वायसश्चैव एकारस्ताम्रशेखरः। ओकारो नीलकण्ठश्च स्वरास्ते पक्षिसंज्ञकाः। अकारः पूर्वदिग्भागे इकारश्चैव दक्षिणे। उकारः पश्चिमे ज्ञेय एकारश्चोत्तरे तथा। शेषस्थानेषु सर्वेषु ओकारः परिकीर्त्तितः। प्राक् श्येनः, पिङ्गलो याम्ये, पश्चिमे काक उच्यते। उत्तरे ताम्रचूड़श्च, कलापी मध्यगो मतः" इत्यादि अस्य फलादिकं तत्र दृश्यम् विस्तरभयान्नोक्तम्।

पञ्चपञ्चिनी स्त्री पञ्च पञ्च ऋचः परिमाणमस्याः डिनि। पञ्चदशस्तोमस्य विष्टुतिभेदे "अथ पञ्चदशस्तोमस्य तिस्रो विष्टुतयः। तत्र प्रथमं पञ्चपञ्चिन्याख्यां विष्टुतिं दर्शयति" भा॰। "पञ्चभ्यो हिङ्करोति स तिसृभिः स एकया स एकया, पञ्चभ्यो हिङ्करोति स एकया स तिसृभिस्स एकया, पञ्चभ्यो हिङ्करोति स एकया स एकया स तिसृभिः, पञ्चपञ्चिनी पञ्चपञ्चदशस्य विष्टुतिः" ताण्ड्य॰ब्रा॰ ४।१। "चतुर्ष्वेषु स्तोत्रेष्वेकैकं तृचात्मकं सूक्तं तस्मिन् तृचे पञ्चदशसंख्या ऋचः सम्पादनीयाः। तच्च सम्पादनम् आवृत्तिमन्तरेण न सम्भवतीत्यावृत्तिप्रकार इहोपदिश्यते त्रिभिः पर्य्यायैः स्तोत्रमावर्त्तनीयम्। अग्न आयाहीत्येषा सूक्ते प्रथमा ऋक् "तन्त्वा समिद्भिरिति" द्वितीया "स नः पृथ्विति" तृतीया तासु प्रथमामृचं प्रथमे पर्य्याये त्रिरावर्त्तयेत् इतरे द्वे सकृत् सकृत्। द्वितीये पर्य्याये मध्यमां त्रिरभ्यसेत्, तृतीये पर्य्याये अन्तिमां त्रिरभ्यस्येत्। एवं सत्येकैकस्य आवृत्तिः पञ्चधा सम्पद्यते। एषा पञ्चपञ्चिनी एकैकस्मिन् पर्य्याये पञ्चर्चा भवन्तीति। पञ्चपञ्चिन्येतत्संज्ञा पञ्चदशस्तोमस्येषा विष्टुतिः"।

पञ्चपत्र पु॰पञ्च पञ्च पत्राण्यस्य। (छान्दला) वृक्षभेदे राजनि॰

पञ्चपदी स्त्री पञ्च पादा अस्याः अन्त्यलोपे ङीपि पद्भावः। १ऋग्भेदे आश्व॰ गृ॰ १।७।१९ उदा॰। कुशद्वीपस्थे २नदीभेदे भाग॰५।३०।२९ उदा॰।